

Acció formativa amb el claustre de professorat de l'IES Cap de Llevant:

“Creant espais de reflexió per a una pràctica docent coeducativa conscient”

Contextualització de l'experiència

A l'IES Cap de Llevant de Maó¹ portem cinc anys de feina intensa en matèria de coeducació i des de la coordinació de coeducació ens sentim amb prou suports per part de l'equip directiu i del claustre de professorat en general, així com amb un context adequat quant a professorat amb una formació adequada, per llançar-nos a implementar una acció formativa dirigida a tot el professorat del centre. L'experiència viscuda durant aquest temps a través de les formacions rebudes ens condueix a enfocar aquesta acció amb una perspectiva més ampla que no només des del gènere, adoptant així una mirada interseccional per tal d'atendre també altres eixos de desigualtat.

“Quan parlem d'eixos de desigualtat ens referim a les divisions a partir de les quals es distribueixen de forma desigual els recursos socialment valorats. Així, les persones, en funció dels grups socials als quals pertanyin, tindran més o menys accés a determinats recursos (diners, prestigi, contactes, informació, etc.).

La teorització de la interseccionalitat va néixer molt lligada als eixos de sexe, raça i classe social, però no hi ha una llista tancada d'eixos ni podem establir una jerarquia entre ells. Actualment els que més es treballen en les polítiques públiques en el context europeu són els següents: classe social, diversitat funcional/discapacitat, edat/cicles de vida, orientació sexual i identitat de gènere, origen/migració, racialització, religió/creences, sexe/gènere i altres, depenent del context”.²

A més a més, partim de la necessitat de qüestionar l'heteronormativitat i el binarisme de gènere com a úniques formes acceptables i naturals de posicionar-se en el desig i la identitat de les persones, ja que no són sinó formes d'opressió:

“La heteronormatividad se refiere al régimen social, político y económico impuesto por el patriarcado, extendiéndose tanto dentro del ámbito público como del privado. Según este régimen, la única forma aceptable y normal de expresión de los deseos sexuales y afectivos, así como de la propia identidad, es la heterosexualidad, la cual presupone que lo masculino y lo femenino son sustancialmente complementarios en lo que respecta al deseo. Esto quiere decir, que tanto las preferencias sexuales como los roles y las relaciones que se establecen entre los individuos dentro de la sociedad, deben darse en base al binario 'masculino-femenino', teniendo que coincidir siempre el 'sexo biológico' con la identidad de género y los deseos asignados socialmente a este.”³

L'avaluació que hem fet de les accions amb alumnat, professorat i famílies durant aquests darrers anys fa que plantejem l'acció no tant des d'allò teòric i cognitiu, sinó des de les vivències individuals i col·lectives que tenim com a comunitat educativa, ja que partir de les emocions i experiències viscudes ha demostrat, especialment durant el darrer any, facilitar més l'aprenentatge i reduir les resistències que puguin aparèixer en voler implementar propostes coeducatives.

Partirem d'una estratègia multiplicadora⁴, amb la intenció que aquesta formació del professorat tingui la capacitat de repercutir a mitjà termini en la resta de la comunitat educativa, i també -per què no- que pugui servir de model a altres centres educatius que vulguin utilitzar-la -si és així, no oblideu citar la font!-.

A qui va dirigida?

Es tracta d'una acció formativa **dirigida a** tot el claustre de professorat del nostre centre -130 persones-, el qual ofereix els estudis d'ESO, Batxillerat i FP.

Objectius generals

Partim dels següents **objectius**:

- 1) Presentar al claustre els àmbits d'actuació que es treballen conscientment al centre dins del paraigua de la coeducació.
- 2) Sensibilitzar el professorat sobre aspectes coeducatius que ens interpel·len com a docents.
- 3) Crear un espai de reflexió entre iguals que promogui la generació d'idees i la participació del professorat en la implementació del pla d'igualtat del centre.
- 4) Detectar mancances i fortaleces del professorat en matèria de coeducació.

Continguts treballats

Treballem sis blocs de **continguts amb unes dinàmiques senzilles** partint de sis àmbits diferents relacionats amb la coeducació:

- a) Currículum oficial: idees per incorporar la perspectiva de gènere amb una visió interseccional en els sabers bàsics de les diferents matèries.
- b) Currículum ocult⁵: presa de consciència sobre la perpetuació dels estereotips de gènere, així com els relacionats amb els diferents eixos de desigualtat, a través de l'ús que fem del llenguatge verbal i no verbal, de les imatges i dels missatges en la nostra tasca docent.

- c) Orientació acadèmica i professional: recerca de referents propers que trenquin amb la norma heteropatriarcal⁶.
- d) Violències masclistes i LGTBIfòbiques: presa de consciència i reflexió sobre possibles actuacions davant aquest tipus de violències mitjançant situacions de la vida quotidiana del centre.
- e) Espais educatius: reflexió sobre l'adaptació de l'aula, els espais exteriors i els banys, així com de possibles intervencions, perquè siguin espais més segurs, amables i inclusius.
- f) L'educació sexual: possibles abordatges a partir de les inquietuds de l'alumnat de primer i quart d'ESO, detectades en una intervenció realitzada per dues alumnes en pràctiques del Certificat Professional d'Igualtat que s'ha impartit enguany al nostre centre.

Metodologia emprada

Fem servir una **metodologia** dinàmica i participativa tipus cafè conversa⁷. Comencem amb d'una dinàmica inicial senzilla per motivar el moviment per l'espai i la col·laboració de tot el professorat participant. Després el distribuïm en sis grups heterogenis de 10 persones -hem de realitzar la sessió dues vegades per poder encabir el nostre claustre de 130 persones-.

Aquestos sis grups aniran rotant per sis diferents taules, en cadascuna de les quals es treballarà un bloc dels continguts exposats al punt anterior, en un espai de temps no superior a 15 minuts. Una persona del claustre s'encarregarà de donar el senyal d'alarma en arribar als 15 minuts, perquè cada grup es mogui cap a la següent taula.

A cada taula hi haurà una persona dinamitzant que farà una petita explicació sobre de què tracta aquest àmbit, per què es necessari treballar-lo i què s'hi ha fet al centre fins ara. Finalment, la dinamitzadora plantejarà una activitat de reflexió que es realitzarà en petits grups i on es pretén que es generin de manera col·lectiva algunes orientacions per realitzar intervencions en la nostra tasca docent.

Proposta de dinàmiques

A continuació fem un petit recull de la nostra **proposta de dinàmiques** per a cada una de les taules, a partir de les quals farem buidatge per obtenir resultats respecte dels objectius que ens proposem:

a) Currículum oficial:

- i) Fem pluja d'idees sobre el llenguatge que fem a les nostres classes, les imatges que apareixen als materials -quins cossos apareixen, quines identitats, quina ocupació de l'espai fan, quines identitats visibilitzen, etc.- i s'ofereixen alguns exemples de referents en clau coeducativa.

- ii) També en gran grup, es demana al professorat sobre quines dificultats o necessitats es troben en la tasca d'implantar un currículum amb perspectiva de gènere interseccional. Una de les persones del grup recull les aportacions per escrit.

b) Currículum ocult:

- i) A partir de la definició del concepte de “currículum ocult” referenciada en el punt anterior:

“Conjunt d'aprenentatges que es produeixen sense la intencionalitat del docent o de la institució educativa. Entre altres aspectes, habitualment formen part d'aquesta categoria de currículum els valors morals i les actituds que sense ésser explicitats en la planificació educativa es transmeten per imitació al professor, per interacció social dels membres del grup-classe, per contacte amb els models que encarnen els adults de la comunitat educativa, pels valors implícits en el tractament de les informacions

escolars i per altres circumstàncies diverses que poden envoltar el procés d'aprenentatge.”

El professorat en grups de dues o tres persones reflexiona sobre què fem per reproduir els estereotips de gènere i els relacionats amb altres eixos de desigualtat -classe social, discapacitat, edat, orientació sexual i identitat de gènere, origen, racialització, religió- en la nostra tasca docent, i quines propostes amb mirada coeducativa fariem si hi posarem consciència coeducativa. Posem alguns exemples d'usos del llenguatge verbal i no verbal, ús d'imatges i materials per activar la generació d'idees.

c) Orientació acadèmica i professional:

- i) A partir de les activitats que s'han fet al centre els dos darrers anys per promoure una orientació acadèmica i professional sense biaix de gènere, des de la coordinació de coeducació, presentem dues cartolines buides amb els títols “Què hem fet fins ara des dels departaments didàctics?” i “Quins referents del nostre entorn podrien servir-nos per avançar en una orientació acadèmica i professional amb mirada coeducativa?” perquè el professorat faci les seves aportacions.

d) Violències masclistes i LGTBIfòbiques:

- i) Fem un cercle al voltant de la dinamitzadora. Es van llegir les següents oracions i el professorat ha de fer una passa enrere si ho han viscut o saben d'algun membre del centre ho hagi viscut. Si la resposta és “no” fan una passa endavant.

“He comentat negativament l'aparença i expressió de persones amb les quals comparteixo l'institut -aspecte físic, roba, moviments, expressió de la identitat, etc.-”

“He associat un comportament al gènere, cultura, ètnia, religió o lloc de procedència d'una persona del meu institut”

“He responsabilitzat la víctima d'una agressió que hagi patit -no ha fet prou per aturar-la, només era un joc, exagera, és molt sensible, etc.-”

“M'he sentit limitada o discriminada pel meu gènere o orientació sexual”

- ii) Es divideix el grup en tres subgrups i es proposa a cadascú una situació real ocorreguda al nostre centre i es demana que s'analitzi i es proposi una possible intervenció -en cas que considerin que és necessària-. Després, en gran grup, es fa una posada en comú de cada situació. Les situacions podrien ser les següents:

- Aportació d'un alumne: “Li he dit *maricón* però no amb aquest sentit, profe”.
- Conversa entre professorat: “És que ara van vestides així... i després passa el que passa”.
- Una persona de la nostra classe ens demana que ens hi dirigim com a Alex, tot i que figura al Gestib com a Carmen.

e) Espais educatius:

- i) A partir d'una petita explicació de per què és important reflexionar sobre els espais del centre, cada persona tria a l'atzar una rodona de cartolina de color groc, verd o lila, cadascuna de les quals equival a un espai concret: espais exteriors, banys i aules, respectivament. En el moment que saben quin espai

els pertoca, de manera

individual, han de posar quina és la seva proposta perquè aquest sigui un espai més coeducatiu i inclusiu. Després s'ajunten per colors per xerrar-ne i al final es posa en comú en gran grup. Es fan preguntes clau per a la reflexió individual: Què hi trobem en aquest espai? Qui hi ha habitualment? Com està distribuït? Com acompanyem? Es recullen les aportacions dins una de les capses, per colors, per fer el buidatge.

f) Educació sexual:

- i) A partir d'una petita explicació per contextualitzar el tema i donar pautes bàsiques per enfocar l'educació sexual -des del plaer, des del no judici, des de l'acompanyament emocional, des de la idea que la sexualitat es veu molt travessada pel masclisme i l'lgfbifòbia, I

des de la informació contrastada, des de la promoció de la responsabilitat individual i col·lectiva, des de l'acceptació que hi ha coses que no sabem com a docents, etc.- dividim el grup en parelles o tríos-. Repartim una llista de preguntes i inquietuds extretes al diagnòstic de necessitats educatives realitzat en el centre durant el present curs escolar⁸, les quals estan classificades per nivell escolar -primer i quart d'ESO- i per gènere -masculí, femení, grup mixte-. Demanem el professorat que triïn una pregunta -o un grup de preguntes-, i en facin una anàlisi ràpida, apuntant les seves reflexions en un *post-it* gran. Els plantejem les preguntes: Què veiem? Què detectem? Seriem capaces d'abordar aquesta inquietud? Com ho faríem? I si no fóssim capaces, què necessitaríem per poder fer-ho?

Resultats i avaluació de l'experiència

A partir dels objectius proposats i analitzant els **resultats** de l'acció, obtenim dades rellevants, principalment, quant a reflexions i propostes compartides pel professorat en els grups, així com quant a necessitats formatives detectades sobre conceptes relacionats amb la coeducació, enfocaments metodològics i coneixement profund dels processos madurats de l'alumnat.

A continuació indiquem amb una mica de detall els resultats de l'acció per blocs temàtics:

a) Currículum oficial

Detectem:

- Que al professorat ens falta consciència i sentim inseguretat sobre com treballar els sabers bàsics amb perspectiva de gènere. També expressem la necessitat d'alguna persona formada que ens guiï.
- Hi ha confusió del concepte "llenguatge inclusiu" amb l'estratègia de duplicar sistemàticament els substantius en masculí i femení.
- Necessitem nous enfocaments metodològics per dissenyar activitats davant el rebuig de l'alumnat a algunes "activitats de dones". Els enfocaments actuals creen conflictes dins de l'aula ateses les resistències d'ells a agafar consciència dels privilegis masculins i el cansament en elles en veure que les opressions continuen o es reforcen durant el desenvolupament d'aquestes activitats en lloc d'haver-hi un avanç cap a postures més igualitàries.

b) Currículum ocult

Com a professorat aportem les següents idees per incorporar el llenguatge inclusiu:

- Termes inclusius neutres: tothom, joves, família, alumnat, representants de la classe, professorat.
- Possibilitat d'utilitzar el femení com a genèric.
- Revisió de termes en femení amb valor pejoratiu front a termes en masculí amb valor positiu.
- Revisió de l'ús del femení o masculí segons la categoria professional.

Com a professorat prenem consciència de les següents qüestions durant la dinàmica:

- Tenim una visió esbiaixada del gènere quant a comportaments, expectatives i rols de l'alumnat, com ara, idees del tipus: elles cuiden més i són més responsables, organitzades, netes, artistes, i per tant podem confiar més en elles i exigir-los més. Ells tenen més juguera i fan més equip, i són més disruptius, participatius, forts, tecnològics. Som més permissives i "col·legues" amb ells i els permetem ocupar més espai i temps de la classe que a elles.
- Fem un tracte diferenciat a pares i mares: agobiem a les mares, contactem més amb elles. Als pares els tractem amb més cura i hi som més explicatives.
- Necessitem incorporar referents femenins no inclosos en el currículum oficial del món de l'esport, literatura, història, art, música i tecnologia.

- En general a la societat i en les representacions que en fem a través de les imatges dels materials que fem, hi ha una ocupació dels espais segregada per gènere. Els espais de decisió i acció estan ocupats pels homes i els espais de cura i inacció, per les dones.
- És necessari incorporar imatges i exemples de persones de diferents ètnies, habilitats, grans i joves, i famílies diverses.
- Hi ha una forta pressió social dels cànons de bellesa en les dones.

c) Orientació acadèmica i professional

Detectem que com a professorat som capaços d'aportar abundància de referents femenins que trenquen els estereotips de gènere en el món de l'esport, la cultura, el transport, la ciència i l'educació, els serveis a la comunitat i els oficis, però no trobem més que una mínima representació masculina en espais de cura, oficis i feines feminitzades.

d) Violències masclistes i LGTBfòbiques

Com a professorat prenem consciència de:

- La tendència a associar un comportament al gènere, cultura, ètnia, religió o lloc de procedència de les persones de la comunitat educativa.
- La tendència fer comentaris negatius sobre l'aparença o expressió de les persones -aspecte físic, roba, moviments, etc.-.
- La necessitat d'intervenir davant de comentaris lgtbifòbics o relacionats amb l'ètnia, religió o origen "com a broma" i de fer-ne prevenció. Apareixen algunes idees per a possibles intervencions: treballar la empatia i el llenguatge assertiu, reflexionar sobre les emocions que suscita a totes les persones de la classe aquest tipus de comentaris, incorporar en els missatges i imatges la diversitat real en la qual vivim.
- La necessitat de detectar i assenyalar els estereotips de gènere que cauen en el binarisme -com ara, la sexualització de les dones i la potencia sexual dels homes-. Necessitem obrir la mirada i contribuir a visibilitzar referents d'expressió de gènere més diverses -existents entre el propi nostre alumnat.
- La necessitat de demanar a l'alumnat com vol que ens hi dirigim per respectar la seva identitat de gènere o nom sentit.

Algunes mancances que detectem:

- En general tenim una visió adultista de la manera de vestir de l'alumnat i sense consciència de les pressions socials cap a les joves, i de qüestions relacionades amb la classe social.

- Tenim falta de consciència sobre la necessitat d'acompanyar els processos emocionals de cada alumne o alumna en particular i treballar la seva autoestima sense judicis -per exemple, alumnat que du gorra o es tapa molt-.

e) Espais educatius

Propostes de millora aportades com a professorat:

- Necessitem crear espais d'ombra als espais exteriors i que es creïn dinàmiques inclusives i coeducatives, que s'elimini la pista central i hi hagi menys pilotes i més verd.
- Podem fer banys mixtes, eliminant els urinaris de paret i llevant els cartells que segreguen per gènere. Demanar l'alumnat què necessita i què vol al respecte.
- Hem de corresponsabilitzar l'alumnat de la neteja dels banys i vetllar perquè siguin espais segurs.
- És necessari comptar amb un ambient més segur i acollidor a l'aula. Es fan propostes, com ara, decorar-les amb imatges i frases coeducatives, fomentar la responsabilitat tant en la neteja com en la cura dels espais, fer una distribució més flexible i horitzontal del mobiliari.

f) L'educació sexual

Reflexions fetes com a professorat davant les inquietuds plantejades per l'alumnat:

- Hi ha molta diferència entre les inquietuds que presenten al·lots i al·lotes. Ells es preocupen per qüestions més corporals, el plaer propi, les pressions socials de no donar la talla o no saber fer. Demostren falta d'empatia. Elles es preocupen més pels sentiments i les emocions, expressen por a què els facin mal, no pensen en el plaer propi sinó en agradar els altres, tenen més consciència de les conseqüències de les seves accions i expressen més autoexigència amb el seu cos. Tant ells com elles tenen inquietuds relacionades amb la diversitat, el cos, les pràctiques sexuals i les relacions, així com amb la necessitat de reforçar l'autoestima i l'autoacceptació pròpies. En molts casos expressen moltes idees preconcebudes i creences, relacionen l'autoplaer amb la culpa, expressen por a l'embaràs i a les relacions tòxiques -les quals troben que promouen l'aïllament, la pèrdua de llibertat i les violències.
- Es veuen diferències entre l'alumnat de primer i quart d'ESO, sobre tot quant a temàtiques que els preocupen. En primer d'ESO presenten inquietuds "més

sanés" mentre que a quart d'ESO es veu com aquestes s'han anat transformant per les pressions de l'entorn, l'autopercepció, les pors, patiments, inseguretats i el masclisme.

- Ens sorprèn molt l'alt nivell d'angoixa i por de l'alumnat, així com el fet que l'alumnat expressa molta inseguretat davant els seus iguals. Constatem el poc acompanyament en general des dels espais educatius formals i informals a les necessitats expressades per l'alumnat.

Fem les següents propostes d'abordatge:

- Abordatge comunitari (alumnat, professorat, famílies).
- Creació d'espais segurs entre iguals.
- Formació del professorat.
- Facilitació d'espais i temps per xerrar d'aquests temes.
- Informació contrastada sobre mètodes de prevenció d'embaràs i ITS.
- Acompanyament emocional i treball de les emocions per potenciar l'autoacceptació.
- Treballar masculinitats diverses i empoderament femení.
- Partir de la idea del plaer i no de la por.
- Comptar amb professorat referent format com a recurs.
- Presentar temes relacionats des de diferents assignatures.
- Intervenció separada per a al·lots, per a al·lotes i alumnat que no se situa exactament en aquests dos extrems de l'espectre.
- Aportar referents de diversitat a l'alumnat.
- Fer servir tècniques de teatre de les oprimides per treballar qüestions que generen inquietuds i conflictes.
- Treballar amb dinàmiques, fonts audiovisuals i debats.
- Treballar la identitat, l'orientació i l'autoestima.

El professorat participant -113 persones, entorn al 87% del claustre del centre- fa **una valoració** de l'activitat responent a la pregunta "Què me'n duc a casa després d'aquesta sessió?" i totes les respostes assenyalen aspectes positius relacionats amb el dinamisme de la metodologia emprada, l'aplicabilitat a l'aula, la capacitat de promoure la reflexió, la possibilitat de relacionar-se amb la resta del claustre a través de l'activitat i el repte que suposa incorporar la coeducació en la pràctica docent. Només una persona valora l'activitat com a massa llarga i tres persones assenyalen la mala sonorització de l'espai emprat.

Des de la coordinació de coeducació valorem aquesta activitat molt positivament. Ens ha fet sentir molt bé la resposta obtinguda i l'agraïment del propi professorat davant la proposta. D'altra banda ens serveix i molt com a diagnòstic de professorat per avançar en el disseny i implementació del pla d'igualtat del centre.

Referències bibliogràfiques

- ¹ Pàgina d'Instagram de la coordinació de coeducació de l'IES Cap de Llevant: https://www.instagram.com/coeducacio_al_cap/
- ² Ajuntament de Terrassa (2019). *Guia per incorporar la interseccionalitat a les polítiques locals*. <https://igualtatsconnect.cat/wp-content/uploads/2019/06/Publicacion-Igualtats-Connectades.pdf>
- ³ Diccionario de Asilo (s.d.). Heteronormatividad. En diccionario.cear-euskadi.org. Recuperat el 20 de juliol, 2022. <https://diccionario.cear-euskadi.org/heteronormatividad/>
- ⁴ La Lioparda Teatre (2021). *Street fighters. Metodologies per combatre la normalitat*. <https://drive.google.com/drive/folders/1Q62x5hirleLu1dTOK7EhncEU1C4yHCsD>
- ⁵ Gran Enciclopèdia Catalana. (s.d.). Currículum ocult. En enciclopedia.cat. Recuperat el 20 de juliol, 2022. <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/curriculum-ocult>
- ⁶ Sanahuja Yll M.E. (2002), *Cuerpos sexuados, objetos y prehistoria*. Càtedra.
- ⁷ Termcat, centre de terminologia de la llengua catalana (s.d.), Cafè conversa. En termcat.cat. Recuperat el 20 de juliol, 2022. <https://www.termcat.cat/es/cercaterm/fitxa/MzcmMTQ2Ng%3D%3D>
- ⁸ Angulo Rojo, T. i Rodrigo Valdivia Y. (2022), *Diagnòstic de necessitats sobre salut sexual a l'IES Cap de Llevant*. https://drive.google.com/file/d/1SiD2CmSc8mQB_ca7v_mBxhZf_g-PUXDR/view?usp=sharing